

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

BELGIE

Eduard Hulicius

Belgie

EDUARD HULICIUS

© Eduard Hulicius, 2006

© Libri, 2006

ISBN 80-7277-191-4

Obsah

Úvod	8
Zeměpisné zařazení	11
Od nejstarších dob k příchodu Keltů	13
Keltové a doba železná	16
Příchod Římanů a <i>pax Romana</i>	19
Provincie Belgica	21
Pád impéria a vláda prvních Merovejců	24
Frankové Sálští a Ripuárští	25
Merovejci, Karlovci a dělení říše	28
Nástup Karlovců	30
Chaos a zrod feudálních států	33
Normani	34
Vznik feudálních držav a rozvoj Flander v 10.–14. století	36
Počátek Lotrinska a Flander	36
Vzestup Lutychu	38
Flandry	39
Éra městských komun ve 14. století	46
Ve víru stoleté války	48
10.–15. století – mimo Flandry	52
Bouillon	52
Looz	53
Brabant	53
Mechelenská signorie	56
Henegavsko	56
Namursko	57
Lucembursko	58
Limbursko	59
Lutyšsko	59
Stavelot-Malmédy a Tournaisko	61
Burgundské období ve 14.–15. století	62
Filip Dobrý	63
Karel Smělý	65
Dědictví Karla Smělého	68
Umění a kultura konce středověku	70

Vláda španělských Habsburků –	
krásné 16. a krizové 17. století	73
Nizozemí za Karla V.	74
Nizozemí za Filipa II.	78
Odboj	80
Arraská a utrechtská unie	82
Vláda arcivévodů a polo-nezávislost	84
Expanze Ludvíka XIV.	89
Lutyšsko v raném novověku	92
Kultura a umění 17. století	93
Válka o španělské dědictví a Rakouské Nizozemí	96
Vnitřní poměry a pokus o koloniální výboje	98
„Válka o hrnec“ a další reformy	102
Brabantská revoluce	103
Rakouská restaurace a začátek francouzské okupace	106
Vlámové a Valoni	109
Pod vládou Francie a spojení s Nizozemskem	112
Nástup Oranžských	114
Waterlooské intermezzo	115
Naděje a rozpad unie	117
Revoluce roku 1830 a konstituování státu	123
Unionistická Belgie (1831–1847)	127
Dominance liberálů (1847–1884)	131
Koloniální výboje Leopolda II.	133
„Kulturkampf“ po belgicku	134
Vláda katolíků	136
Jazyková otázka	139
Kultura a věda ve druhé půli 19. století	140
Albert I. a Velká válka	142
Bitva na Yzeře a zákopová válka	145
Okupovaná Belgie	148
Rekonvalescence a hospodářská i politická krize	
20. a 30. let	149
Meziválečná kultura	152
Druhá světová válka – okupace a hledání smyslu státu	153
Poválečný vývoj – od regionalizace a komunitarizace	
k federálnímu státu	156
Regionalizace	159
Komunitarizace	160

Federalizace	160
Internacionalizace	163
Poválečná kultura	164
Belgie dnes (1993–2005)	165
Česko-belgické vztahy	169
Encyklopedické heslo	172
Literatura	176
Informace pro turisty	178
Důležitá telefonní čísla	178
Jazyková první pomoc	179
Slovníček místních názvů	182
Zastupitelské úřady	183
Seznam zkratk	186

Úvod

Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur...

(český překlad úvodu k Caesarovým *Zápisům o válce galské* je na počátku kapitoly *Příchod Římanů a pax Romana*)

Belgie a Belgičané měli tu čest hrdě vstoupit do historie branou vznešené latiny velkého Caesara. I my vcházíme touto branou do spletité historie země dvou (a více) národů, tak podobné naší republice počtem obyvatelstva, ba i s historií částečně sdílenou s námi. Poznáme však, že tyto paralely jsou slabé a že Belgie a praotci dnešních Belgičanů, ať Vlámů nebo Valonů, žili úplně jiný příběh než naši předkové.

Nejprve se podíváme do nejstarších dob, kdy lidé začínali osídlovat evropskou krajinu, a přes dobu kamennou, bronzovou a železnou se dostaneme k potýkání, stýkání a soužití Keltů s Římany. Doba stěhování národů nás přivede do éry, v níž dnešní Belgie tvořila jádro franské i karolinské říše, po jejímž rozpadu se tu začaly tvořit téměř nezávislé feudální státy. Zastavíme se u nevídaného vzestupu bohatství a moci flanderských měst a jejich hrdého odboje proti moci panovníků. Připomeneme si vazbu Lucemburska i Brabantu k Čechám a Moravě za vlády lucemburské dynastie a budeme obdivovat umělecká díla vrcholného středověku. Staneme se svědky sjednocení Nizozemí burgundskou dynastií a hladkého přechodu pod vládu Habsburků. Budeme oslněni zlatou dobou vlády belgického Otce vlasti – císaře Karla V. Poté uvidíme tragédii a úpadek reformačních válek ve strašlivém 17. století, v němž Francie smrtelně ohrozila existenci svébytnosti Jižního Nizozemí, které tehdy neustále krvácelo pod údery cizích armád. Ukážeme si klidnější osvícenou vládu rakouských Habsburků v 18. století a pokusíme se ozřejmit zamotané děje přelomu 18. a 19. století. Zrychlíme přes krátkou éru zno-

vu sjednoceního Nizozemí k revoluci roku 1830 a vzniku moderní Belgie.

Pokusíme se ukázat její průmyslový, koloniální i kulturní rozmach a pronikneme do zápletek vnitřní politiky i společenského vývoje. Společně s Belgičany se postavíme nesmírné přesile německé armády v 1. světové válce a budeme svědky poválečné rekonstrukce i zmatků. Podíváme se po společných znacích německé okupace za 2. světové války a zcela odlišném vývoji po jejím konci. Připomeneme poválečnou rekonvalescenci i stagnaci a politické a jazykové spory, které již v nedávných letech vedly k vnitřnímu rozdělení a federalizaci Belgie, jež se mezitím stala sídlem institucí sjednocujících se Evropy, a zmíníme nejnovější vývoj v této zemi, jež je podle abecedního pořadí prvním sousedem České republiky v Evropské unii, a láska jejíchž obyvatel k pivu i dobrému jídlu a klidnému stylu života je nám rovněž velmi blízká.

V průběhu našeho vyprávění nastíníme příčiny, počátky, průběh a důsledky jazykového rozdělení státu. Již nyní je však třeba vysvětlit následující: Belgičtina, jak známo, neexistuje a jedinou vskutku čistě belgickou rodinou je rodina panovnícká. Obyvatelé Belgie jsou nazýváni Vlámky s černým lvem ve znaku a Valony s erbem kohouta (o malé menšině Němců při hranicích se Spolkovou republikou Německo nemluvě). Oficiální označení však dává přednost neutrálnímu „nizozemsko-fonní“ (vlámofonní) a „frankofonní“ obyvatelé. V této publikaci budeme dávat přednost kratšímu a tradičnímu označení. Problémem budou samozřejmě vlastní i místní jména – sice jsou případy (Albert, Leopold), kdy potíže nenastanou, ovšem již v případě například Balduina (francouzsky Baudouin, vlámsky Baldwin), Monsu (francouzsky Mons, vlámsky Bergen) nebo Lutychu (francouzsky Liège, vlámsky Luik) jsou rozdíly zjevné. Na následujících stranách budeme důsledně používat české varianty jmen panovníků a názvů měst, na konci knihy pak naleznete krátký česko-vlámsko-francouzský slovníček místních jmen. Až do počátku 20. století uvidíte cizí křestní jména důsledně přechylovaná do české podoby, poté zůstanou v originálu.

Dalším problematickým bodem je geografická otázka. V průběhu historie se teritorium dělilo na nesčetné množství

nejrůznějších útvarů, které se v běhu času dosti měnily. Zde je třeba zmínit odlišnost mezi pojmy Nizozemsko a Nizozemí (nizozemsky Nederlanden – De Nederlanden). Zatímco první termín označuje pouze severní stát vzniklý v 16. století z odtržených provincií, pojem Nizozemí je označení pro celou oblast dolních toků a ústí velkých západoevropských toků Šeldy, Másy a Rýna (Waal, Ijssel). Celá tato oblast byla v jednom společném politickém útvaru spojena pouze na několik relativně krátkých období, od odtržení severních provincií se území dnešní Belgie nazývalo Jižním, Španělským nebo později Rakouským Nizozemím. Pojem Belgie se objevil na konci 18. století v brabantské revoluci a jako jméno státu byl jednomyslně přijat roku 1830.

Tolik úvodem a nyní se vydejme po stezkách historie.

Zeměpisné zařazení

Hranice dnešní Belgie jsou určeny většinou právě její historií, a ne přírodou. Pouze 65 z celkem 1 450 kilometrů hranic je jasně daných – jde o belgické pobřeží Severního moře sahající od De Panne na jihozápadě ke Knokke-Heistu na severozápadě. Od něj vede hranice nikoli logicky po jižním břehu estuáru Šeldy, ale vnitrozemím skrze staré Flandry přímo na východ k velkému průmyslovému přístavu Antverpy a přes tok Šeldy dále na východ plochou krajinou až k Máse. Tato hranice půlí historický Brabant vznikla v průběhu bojů o nezávislost Nizozemska. Podél Másy vede hranice prostředkem historického Limburska 40 km k Maastrichtu – ten byl od Jižního Nizozemí oddělen až v roce 1839. Dále limit země pokračuje přímo na východ k Dreilandepunktu – hranici tří států, kde se u německých Cách stýkají hranice Belgie, Nizozemska a Spolkové republiky Německo. Od tohoto místa vede hranice jižním směrem přes Ardenské pohoří k hranici s Velkovévodstvím Lucembursko, jež pokračuje na jihovýchod, přibližně středem staré provincie Lucemburské k Arlonu a Longwy. Odsud se začíná hranice navracet na západ k moři, v mírném severozápadním ohybu a s několika zářezy francouzského území, např. podél Másy, Valenciennes, Roubaix a Lille. I poté, co se vzdala svých kolonií, má Belgie přeshraniční území – vesničku Baarle-Hertog s přilehlými poli asi 4 km na sever od hranice s Nizozemskem na severovýchod od Antverp. Tento extraterritoriální pozůstatek feudalismu zůstává přes všechny výkyvy dějin suverénním územím Belgie.

Na celkově relativně malém prostoru 30 500 km² lze nalézt nejrůznější typy krajiny. Přímořské Flandry jsou s výjimkou pobřežních dun ploché a nízké, s výškou maximálně 50 metrů nad mořem. Půda je zde písčitá a zčásti vyrvaná moři v polderech. Podobně nízká je Campinská pláň severního Brabantu při hranici s Nizozemskem. Další pás je tvořen mírně zvlněnou plochou Henegavska, Brabantu a Limburska, jež se zdvihá do výše maximálně 200 metrů a je stejně jako Flandersko velmi žírná. Dále na jihovýchod země se postupně zdvihá Hesba-

yeská, Fagneská a Condrozská vrchovina. A konečně tu jsou hustě zalesněné Ardeny s výrazně drsnějším klimatem, především v zimě, než zbytek země. Jejich nejvyšší bod je Signal de Botrange na severním hřebenu Hohes Venn/Hautes Fagnes – 694 m n. m.

Belgií protékají důležité toky, jejichž význam pro středověké i raně novověké hospodářství země je nedocenitelný. Prakticky všechny řeky tečou severním nebo severovýchodním směrem do moře nebo dále do Nizozemska – tento fakt dal ostatně jméno celému regionu „dole ležících“ zemí. Od západu jsou hlavními toky Ysera stáčící se západním obloukem do moře, Lys vlévající se u Gentu do Šeldy, druhé nejvýznamnější řeky Belgie. Šelda se u Gentu stáčí z dosavadního severního směru na východ, aby po přijetí Dendry a Dijly u Antverp rozšířila své řečiště v jeden z nejmohutnějších evropských estuárů, jenž ústí přes nizozemský Zéland do Severního moře. Zmíněná Dijle protéká Brabantem a Lovaní a u Mechelenu se do ní vlévá Senna (dále se společná řeka nazývá Rupel) protékající Bruselem. Dále na jihu z Francie přitéká Sambra, jež se po průtoku Charleroi vlévá u Namuru do nejdůležitějšího toku Belgie a jedné z nejvýznamnějších řek západní Evropy – Másy. Ta protéká mezi Fagnes a Condrozem a v Lutychu se do ní vlévá Ourthe odvodňující velkou část Arden. U Maastrichtu pak Mása vtéká do Nizozemska. Nedostatek vodních cest, jež by vedly západovýchodním směrem, je již mnoho staletí napravován mohutnými kanály, z nichž nejvýznamnější jsou Leopoldův, spojující Sambru a Šeldu od Charleroi k Tournai a protékající tradičním centrem těžkého průmyslu – Henegavskem; Albertův, jež je veden od Maastrichtu k Antverpám; Balduinův, spojující Gent, Brugy a moře a konečně jediný severojižní, Willebroeckský kanál mezi Charleroi, Bruselem a Šeldou.

Od nejstarších dob k příchodu Keltů

Osídlování Belgie začalo během starší doby kamenné. Tak se domníváme na základě nálezů zbytků primitivních kamenných nástrojů ve vrstvách starých až 800 000 let – nejstarší nález pochází z Hallembaye v Lutyšsku. V tomto období, a až do konce doby ledové, se klima v oblasti razantně měnilo. Pravidlem ve studenějších obdobích bylo vytvoření pevninského mostu mezi kontinentem a dnešními Britskými ostrovy. Ledové krupyře do dnešní Belgie nikdy nedosáhly, podobně jako naše území však byla velkým průchodištěm mezi Alpským a Skandinávským ledovcem.

Za zvěří migrující tímto prostorem přicházely skupiny prvních lidí. Nálezů přibývá od doby kolem 400 000 před n.l. Především v okolí Másy se pohybovaly skupiny lidí, kteří znali oheň a dokonalejší techniky zpracování pazourku. Víme rovněž o osídlení skupinami neandrtálců zhruba před 250 000 lety. Znamky jejich pobytu se nalézají především v jeskyních Lutyška (Engis, Fonds-de Forêt) a Namurska (Hulsonniaux, Spy). Moderní muzeum věnované této epoše lze navštívit v městě Tongeren.

Kolem roku 35 000 před n.l. dosud dominantní člověk neandrtálský náhle mizí a na jeho místo přichází moderní forma člověka, jak soudíme podle nálezů okrasných předmětů (náhrdelníky z kostí, zubů či perel). *Homo sapiens sapiens* pravděpodobně používal oxidy železa k barvení svého těla a k vytváření jeskynních maleb známých z jiných částí Evropy – v Belgii se ovšem žádné tyto malby nedochovaly.

Vymizení velkých savců po zatím posledním ústupu ledovců vedlo naše předky k adaptaci na lov menších zvířat a k používání drobnějších nástrojů – harpun, oštěpů a jehel z kostí (kolem 9 000 před n.l.).

V mezolitu (9000–5000 před n.l.) se člověk dále specializoval na nové podmínky, přibývá množství nekamenných nástrojů (je třeba zdůraznit, že člověk takové nástroje možná používal již dříve, ale pouze díky výraznému zvlhčení klimatu se nám nejstarší vzorky dochovaly právě z tohoto období –

dřevěné materiály se po pádu do vody a bahna bez přístupu kyslíku dobře konzervují). Zpracovávání pazourku dosáhlo vrcholu, objevují se první sekyrky, umně zpracované hroty šípů a oštěpů a rydla. Máme též stopy aktivního zasahování do krajiny, člověk úmyslně vypaloval lesy patrně z důvodu lovu zvěře (zhruba od 7000 před n.l.).

Neolitické (5000–2200 před n.l.) osídlení Belgie začalo zábořem úrodných plání na severu a Hesbayské vrchoviny prvními zemědělci asi o 500 let dříve než na severu a ve středu Francie. První kultura tohoto typu je nazývána kulturou s lineární (volutovou) keramikou podle výzdoby nádob vzory z rytých linií. V keramických nádobách se krátkodobě uchovávaly úroda a zásoby.

První zemědělci chovali skot, ovce, prasata i kozy a pěstovali primitivní obilniny, luštěniny a len, z něhož neolitičtí lidé již uměli zhotovit tkaniny. Objevil se první „průmysl“ – v oblasti Spiennes v Henegavsku se nachází více než sto jednoduchých dolů na pazourek. Úzké jámy dosahovaly hloubky až 20 metrů. To, že se velké množství pazourku vytěženého a zpracovaného na místě muselo dopravit k uživatelům, dává nepřímý důkaz existence obchodní sítě spojující lidská sídliště. Mezi 5000–3000 před n.l. bydlili lidé v až 30 metrů dlouhých obdélníkových domech ze dřeva, jež sdíleli se zvířaty. Kolem roku 3000 se jednotlivá obydlí zmenšují (zhruba 11 × 4,5 metru) a tvoří seskupení chráněná jednoduchými ohradami, v nichž se přes noc schovával dobytek. Tvorba ohrad a základů hradeb nasvědčuje jednak o zahuštění lidského osídlení a jednak o příchodu nových vln obyvatelstva přinášejících nové impulsy vývoje a patrně i občasný krvavý střet se starousedlíky. Přítomnost různých skupin obyvatelstva dosvědčují různé způsoby pohřbívání. Ty se na území Belgie liší od jednoduchých pohřbů jednotlivců po společné hroby, často chráněné megalitickými monumenty z masivních kamenů – zachovaných především v Ardenách, v povodí řeky Ourthe (např. dolmen ve Wérisu, menhir v Holainu).

Kolem roku 2200 před n.l. se objevují první předměty z kovu – mědi. Soudě podle jejich řemeslné kvality byly to výrobky zprostředkované dálkovým obchodem. Šlo především o prestiž dodávající, ale vzhledem ke své křehkosti nepraktické se-

kyrky. Nálezy řady těchto artefaktů pocházejí z mohyl hilversumské kultury (2000–1200). Od poloviny 18. století před n.l. můžeme tvrdit, že se kov, bronz, zpracovával i na území Belgie, především v povodí Šeldy a Másy. Prvními výrobky byly šperky: prsteny, náhrdelníky a náramky (jejichž vzorky máme díky nálezům pokladů ukládaných – nebo obětovaných – v podzemních říčkách), ovšem s postupem času se především pošeldští výrobci kovových nástrojů specializovali na krátké široké i úzké meče a široká kopí. V Pomásí se vyráběly srpy, žiletky s dvojím ostrím, jehly a dvojité sekery s výrazným dekorem. Odběratelem tohoto zboží byl především východ Francie, horní Porýní a západ Švýcarska, zatímco výrobci od Šeldy exportovali zhruba od roku 2000 před n.l. na severozápad Francie a na Britské ostrovy. Odsud se také nejspíše do Belgie dostal ritus spalování zemřelých a jejich pohřbívání v urnách. Krátce před příchodem starší doby železné se na území Belgie pohřbívalo ve čtyřech typech urnových polí.

Keltové a doba železná

Kolem roku 1000 před n.l. se v Evropě rozšiřuje používání drobných železných nástrojů a v 8. století jsou již i některé zbraně vyráběny z nového kovu. V důsledku zhoršení klimatu dochází k novým pohybům obyvatelstva, a tudíž čtenějším bojovým střetnutím. Nová společnost, která se v Evropě konstituuje, vytváří kulturu nazývanou halštatská (podle naleziště u rakouského Hallstattu), která ovládá výrobu i zpracovávání železa (odtud označení halštatská pro starší dobu železnou) a již běžně používá železných zbraní a nástrojů. Tato kultura byla vystřídána kolem roku 500 před n.l. kulturou laténskou, která představuje mladší dobu železnou. Obě kultury spojovalo rozdělení společnosti do různých sociálních vrstev a láska k vedení války. Jejimi představiteli jsou Keltové, indoevropský kmen a první obyvatelé Belgie známí nám jménem. Zhruba v 7. století do Nizozemí přišli keltští Galové (i když již kolem roku 750 se na belgickém území objevují první bohatě vyzbrojené hroby význačných bojovníků, „šlechty“), kteří byli asi o sto let později vystřídáni eponymními Belgy. Ti přišli na území Belgie od středního toku Rýna a z povodí Mázy a fyzicky v mnohém připomínali Germány – vysokou postavou, jasnou pletí, modrýma očima a blondatými vlasy – ovšem hovořili výhradně keltským dialektem.

Noví obyvatelé se vedle boje věnovali zemědělství a obchodu. K obdělávání země sloužil pluh na kolech s obracecí radlicí, tažený voly. Tato technika umožnila i využívání těžkých půd. Ke sklizení obilí pak patrně již Keltové před přelomem letopočtu používali těžký a jednoduchý žací stroj popsany Pliniem a zobrazený na reliéfu nalezeném v Montaubanu (Lucembursko). Obchodní kontakty byly navázány se Středomořím, především etruskými městy na jedné straně, a Britskými ostrovy na straně druhé. Opevněná střediska – oppida – jsou známa i z Belgie. Stejně jako v Bohemii i v Belgii se razily mince, zhruba od roku 150 před n.l., a to podle řeckého vzoru. Díky mnohým nálezům pokladů (především nervijských zlatých mincí) víme, že peníze byly raženy ve velkých množstvích. Svobodná

společnost (nezmiňujeme otroky získávané válkami) se skládala z drobných rolníků podléhajících velkým vlastníkům, z nichž se rekrutovala vojenská elita a rada starších. Ta pak v dobách míru vybírala správní úředníky a v dobách války jmenovala vojenského velitele, z nějž se postupně stal *rix* – král, jehož postavení však zůstávalo slabé. Ostatně nelze o něm hovořit ani univerzálně, různé kmeny kmenového svazu Belgů měly podle našich informací různé způsoby správy. Společným pravidlem zůstával výběr *rixů* z jednoho „královdárného“ rodu. V období římského vpádu měli např. Nitiobragové a Senoni jednoho krále, Remešové žádného a Eburoni dva... Opravdovým tmelem společnosti zůstávala ideologie určovaná kastou druidů – kněží, soudců a vzdělavatelů. Společnou vírou Keltů, jež pomáhá k pochopení jejich přístupu k životu, byla víra v cestování nesmrtelných duší různými stupni existence – život na této zemi nebyl ničím než jednou z mnoha zastávek a smrt ničím horším než přestupem z jednoho světa na další. Málo známým prvkem keltské víry bylo též uctívání lebek – v jeskyni Trou de l'Ambre byly nalezeny tucty koster s oddělenými lebkami. Keltské umění bylo představováno jednak bardy, z jejichž literárního díla se nám bohužel dochovaly jenom výtvořky jejich iroskotských a bretaňských potomků, a jednak výtvarnými umělci. Dekoratívni umění zobrazující zvířecí i lidské motivy bylo rozšířeno na celém území keltského záboru i v okolních oblastech.

Keltské válečné umění se pak proslavilo především díky velkým tažením ve 3. století před n.l. Patrně přelidnění západoevropských sídlišť vedlo k expanzi na jihovýchod. Skupina Keltů vedená Bolgiem (tedy patrně Belgou) se v roce 298 před n.l. objevila v prostoru Trákie (dnešního Bulharska) a v roce 260 se přes Ilýrii dostala do Makedonie, kde zničila vojsko krále Ptolemaia Kerauna. Tato skupina se nakonec usídlila v Malé Asii, kde dala jméno území Galatie. Ještě sv. Jeroným o 600 let později porovnává podobu jazyka malého pozůstatku světlovlasých obyvatel Galatie (v dnešní Anatolii) s jazykem porýnských Trevírů. Dalším směrem expanze Belgů byl západ. Belgické kmeny se usídlily – vedle svých příbuzných Britanů – v jihovýchodní Anglii (dnešním Kentu, Essexu, Hertfordshire a Hampshire) a udržovaly velmi živé kontakty s mateřským územím.

První mohutná invaze germánských kmenů, tedy Teutonů a Kimbrů, na přelomu 2. a 1. století před n.l. se přes území Belgů pouze převalila do dnešní jižní Francie, do římské *Provincie* – nyní Provence. Tak upozornila senát a lid římský na potřebu ovládnout k zajištění bezpečnosti srdce impéria i severozápad Evropy. Nájezd sice patrně upevnil soudržnost belgických kmenů, ale také vedl k příchodu prvních ryze germánských a keltizovaných germánských kmenů na levý břeh Rýna a do povodí Mosely.